

ENERJİ, RAPORLAR VE HAKLAR...

Kemal Ulusaler [EMO Eski Y.K. Başkanı]

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu – EPDK, 8 Ocak 2013 tarihinde beş yıllık Üretim Kapasite Projeksiyonu (2013-2017) raporunu kamuoyuna sundu: “4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanununda olduğu gibi, yeni 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile de, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanan talep tahminleri esas alınarak **piyasa katılımcılarına yol göstermek** amacıyla, Şebeke Yönetmeliği çerçevesinde Üretim Kapasite Projeksiyonunu hazırlamak üzere Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ) görevlendirilmiş olup, bu kapsamda Kuruluşumuzca gerekli çalışmalar yapılarak söz konusu Türkiye elektrik enerjisi beş Yıllık Üretim Kapasite Projeksiyonu raporu hazırlanmıştır.”

Giriş bölümünün bu ilk paragrafından da anlaşılacağı üzere adı geçen raporun amacının “**piyasa katılımcılarına yol göstermek**” olduğu açıktır.

Aslında bu tek paragraf bile Türkiye enerji sektörünün içinde bulunduğu karmaşık yapıyı bir bakıma gözler önüne sermekte. Enerji Bakanlığı talep tahminleri hazırlıyor, bu talep tahminleri esas alınarak TEİAŞ, yani adında sadece iletim ibaresi bulunan kurum üretim projeksiyonu raporu hazırlıyor ve adı geçen raporu enerji piyasasını düzenlemekle ilgili bağımsız (!) kurum, kamuoyuna (daha doğrusu piyasa katılımcılarına) sunuyor.

Kolu enseden dolaştırıp kulak tutularak sermayeye yol gösterme işi raporda hiçbir katkısı olmayan EPDK'ya pas ediliyor ve devlet sözüm ona kenarda duruyor. AKP'nin Enerji Bakanlığı sermayenin tek başına yolunu bulamayacağını düşünerek bu tür raporlar hazırlarken diğer yandan AKP'nin neoliberal iktisatçısı Atila Yayla ise "Piyasayı, piyasa aktörlerinden önce okuyamazsınız. Bu eşyanın tabiatına aykırıdır" demekte. Tam bir Yeni Osmanlı karmaşası... Bir yanda piyasanın serbestliği söylemi öte yanda piyasaya yol gösterme, elinden tutma, sırtını sıvazlama, cebini doldurma eylemleri. "Eee ne var bunda, vatandaşın kaç çocuk doğuracağına,

bu doğumların nasıl yapılacağına, devlet adına karar verildiği bir ülkede bu kadarı da normal" diyeceksiniz şimdi. Arada faz farkı var diyenler de çıkacaktır, lakin “faz” sözcüğünün sözcük anlamı “görüntü” olduğuna göre bu iş görüntüden çok daha öte beslenme-besleme ilişkisine denk düşmekte değil midir? Esas görüntü, paçası çamurluların cebinden alınıp paçası düzgünlerin cebine koymak iken, niye/neden bu tür kulağı dolaylı yoldan göstermek gibi yollar başvurulur onu da anlamış değilim.

Adı geçen rapora bir de içerik olarak bakalım, sermayeye yol gösterebilmiş mi?

Ben genelde bu tip raporlarda önce en son bölüme yani sonuç bölümüne bakarım. Zira raporu kaleme alan her kimse meramını özet olarak belirtir ve noktayı koyar. Bu yüz beş sayfalık rapora da son cümleden bakıyorum. Rapor kendini son paragrafta şöyle özetliyor; "Sonuç ve özet olarak; Elektrik Sektörünün tüketim yapısının özelliği dolayısıyla, arz-talep dengelerinin gelişimine ve puant yük talebine en uygun şekilde cevap verecek Hidrolik-Termik-Rüzgar-Güneş kaynaklarına bağlı dağılımı sağlayacak, kaynak güvenliğini esas alacak, arz güvenliği açısından yeterli düzeyde yedek kapasiteye sahip bir sistemin kurulabilmesi için planlama çalışmalarına önem verilmesi gerekmektedir. Elektrik sektörünün serbest piyasa şartlarında faaliyet göstermeye başlamasından sonra da özel sektörün önünü görmesi ve yatırımcılara ışık tutması ve arz güvenliği açısından planlama çalışmalarının yapılması büyük önem arz etmektedir. Bilindiği gibi, sağlıksız, plansız ve belirsizliklerin çok olduğu bir gelişimden özellikle piyasada faaliyet gösteren özel sektörün girişimleri olumsuz etkilenebilecektir."

“Bize plan değil pilav lazım” diyen bir anlayışın ardılları Hükümette iken ve değneğini vurduğu yere, ağaçlar köklenip yol, esasını kaldırdığı yere, köprü yapılırken bir kısım bürokrat “plan”dan söz ediyor ve Piyasayı Düzenleme Kurumu da bunu yayınlıyor.

Bir paragraf yukarı çıkıp okuyunca anlıyorsunuz ki aslında sermayeye yol göstermekten öte “En azından öncelik verilmiş toplam kurulu kapasite miktarının baz yük seviyesinden daha yüksek olmamasına dikkat edilmelidir” babından bir ricanın söz konusu olduğunu görüyorsunuz.

Rapor, Başbakan’ın “Kriz bizi teğet geçti” söylemini tekzip edercesine; “Üretim tesislerinin yakıt cinsi ve işletmeye giriş yılı itibarıyla, yatırım kararlarının yatırımcı tarafından verildiği bir piyasa yapısında, özellikle elektrik enerjisi talebinin ekonomik krizin etkisinin geçmesi sonrasında önemli bir artış oranı ile artmasının beklendiği bir elektrik sisteminde, ülke talebinin güvenilir bir yedekle karşılanması için gerekli üretimin birincil kaynak dağılım politikaları açısından uygunluğunun takip edilmesi, arz güvenliği açısından önemli bir husustur” demesi de günün moda sözüyle manidardır. Öte yandan üretimdeki payının ithal kömür için yüzde 6,9’dan yüzde 8’ler seviyesine çıkacağını öngörürken kömürün iklim değişikliği üzerindeki etkisini öngörememiş olacak ki hidroliğin üretimdeki payının yüzde 34,4’ten yüzde 37,1’e çıkacağını dile getirmektedir. Oysa daha bu günlerden barajlardaki su seviyesi alarm vermektedir.

Sonuç olarak rapor, her iki senaryo için de beş yıllık çalışma dönemi süresince enerji ihtiyacının yeterli yedekle karşılanabileceğinin hesaplanmış olduğunu belirterek sermayeyi ve sevenlerinin içini rahatlatmaktadır.

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi Rapor, Enerji Bakanlığı talep tahminlerine dayanarak hazırlanmıştır. Bakanlıkça bugüne değin hazırlanan talep tahminlerinden on yıl ve üzeri, süreli olanlarda yüzde 20’leri aşan sapmalar olduğunu çok gördük. Nitekim, bu raporun evveli olan 2012-2021 Üretim Projeksiyonunda arzın talebi karşılamayacağı tespiti yapılmaktadır.

Tablo 4-1: TEİAŞ Üretim Kapasite Projeksiyonu Neticeleri

	Arz	Talep	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kurulu Güç	Senaryo 1	Yüksek	47.3%	44.1%	52.1%	48.9%	41.9%	32.3%	23.1%	14.5%	6.7%	-0.7%
		Düşük	47.3%	45.6%	55.4%	53.9%	47.7%	38.7%	30.3%	22.5%	15.1%	8.3%
	Senaryo 2	Yüksek	46.1%	42.2%	45.3%	44.7%	38.0%	28.6%	19.7%	11.4%	3.7%	-3.4%
		Düşük	46.1%	43.6%	48.5%	49.7%	43.7%	34.9%	26.7%	19.1%	12.0%	5.3%
Proje Üretimi	Senaryo 1	Yüksek	30.3%	26.9%	27.3%	26.4%	21.7%	13.8%	5.5%	-1.6%	-8.4%	-14.7%
		Düşük	30.3%	28.1%	29.8%	30.0%	26.5%	19.3%	11.7%	5.2%	-1.1%	-7.0%
	Senaryo 2	Yüksek	29.9%	25.9%	24.1%	21.9%	18.2%	10.5%	2.5%	-4.4%	-11.1%	-17.2%
		Düşük	29.9%	27.1%	26.4%	25.5%	22.8%	15.9%	8.5%	2.2%	-4.0%	-9.7%
Güvenilir Üretim	Senaryo 1	Yüksek	11.8%	9.6%	10.9%	10.9%	7.2%	0.0%	-7.1%	-13.5%	-19.4%	-24.9%
		Düşük	11.8%	10.6%	13.0%	14.2%	11.3%	4.9%	-1.6%	-7.5%	-13.0%	-18.2%
	Senaryo 2	Yüksek	11.6%	8.9%	8.1%	7.1%	4.0%	-2.9%	-9.8%	-16.0%	-21.8%	-27.1%
		Düşük	11.6%	9.9%	10.2%	10.2%	8.1%	1.9%	-4.5%	-10.2%	-15.5%	-20.6%

Kaynak: TEİAŞ, www.teias.gov.tr

Tabloda sarı ve kırmızı renkli bölgeler baz alınan talep tahminlerine göre sorunlu (!) yılları göstermektedir. Yani ne yapıp edip daha fazla kömürün ithal edilmesi ve nükleer santrallerin bir an önce bitirilmesi gerekliliği bu koca koca raporlarla vaaz edilmektedir.

YOL GÖSTEREN RAPORLARDAN, YOL KESENLERİN RAPORLARINA

Neoliberal piyasa raporlarında alınıp satılan bir ticari mal olarak geçen enerji; güvenlik, coğrafi konum, emperyal algılar, karşı politikalar, teknolojik gelişmeler, iklim değişikliği, siyasi ve ekonomik krizler, bölgesel çatışmalar ve işgallerde önemli rol oynar. Son otuz yıllık piyasalaşma sürecinde kömür, petrol, doğalgaz gibi fosil kaynaklar ucuzluk, kalite, şeffaflık gibi sahte argümanlarla kamu tekelinden, neoliberal piyasa tekellerine teslim edilmiştir. Bu süreç içerisinde ise sahte olarak nitelendirdiğimiz argümanlar söylemimize uyan bir biçimde rekabet yıldızları dökülmüş ve altından neoliberal tekellerin sınırsız kar hırsı kendini göstermiştir. Dünya ölçeğinde gelişmiş ya da merkez tabir edilen ülkelerde özelleştirmeler sonucu enerji fiyatları hızla yükselerek tüketici hanehalkı tarafından karşılanamaz hale gelmiştir. Hal böyle iken gelişmekte olan ya da çevre tabir edilen ülkelerde ise durum çok daha içler acısı bir hal almaktadır. Türkiye’de de enerji yoksulluğu ve yoksunluğu gün geçtikçe kendini ciddi bir biçimde hissettirir olmuştur. Yükselen doğalgaz faturalarını karşılayamayan binlerce insan kömüre yönelmiş ve sadece bu kişi hemen her gün gazetelerde birkaç zehirlenme ve ölüm olayı haber olmuştur. Yakıt yoksulluğunun yanı sıra başında ise elektrik faturalarının ödenememesi yer almış, hanelerin, çiftçinin hatta belediyelerin bile elektrikleri kesilir olmuştur.

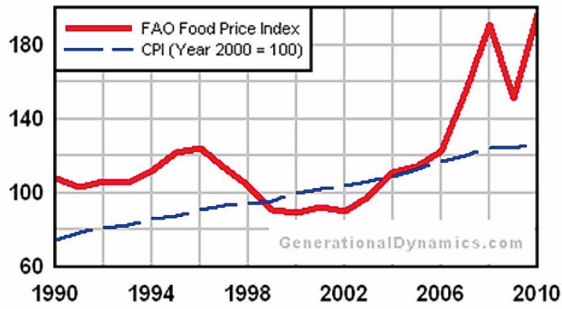
Yandaki grafikte de görüleceği üzere 90’lı yıllarda dünya ölçeğinde özelleştirmelerle beraber enerji fiyatları da günbegün artmıştır. Denebilir ki, dünyada fosil yakıtların tükenme eğilimine girmesi ve güneş, rüzgar gibi yenilenebilir enerji teknolojilerinin de yeni olmalarından dolayı fiyatlar yükselmektedir, yoksa bunda özelleştirmelerin bir dahli yoktur. Pekala, enerji fiyatlarında durum böyle varsayalım, gıda fiyatlarındaki yükselmeyi nasıl açıklayacaksınız?

Tükenme eğilimi ile mi?

Aşağıdaki grafikte ise gıda fiyatlarının aynı süre içindeki gelişimi görülmektedir.

FAO Food Price Index, 1990 to October 2010
Versus Consumer Price Index (2000 = 100)

Dünya ölçeğindeki bu fiyat artışlarının tek nedeni neoliberal piyasalaşmanın sonucudur.

Bütün bu gerçekler ortada iken piyasacı ağızlar; "Gelişmiş ülkelerde ağırlıklı olarak, zam olması gerektiğinde buna politikacı değil, piyasa koşulları karar vermekte ve zam olmaktadır. Bunun dışında gelişmekte olan ülkelerde bu ürünlerin etki alanı ve olası sonuçları hesaba katıldığında genellikle zam konusu, iktisadi göstergelerden ziyade, popülizme bağımlı hale gelebiliyor. Türkiye son 10 yıldır neredeyse tam da bu durumu yaşıyor. Defalarca küçük oranlarda yapılması gereken zam, ertelenerek, bugün yüksek oranlı olarak gerçekleşmiştir. Buna piyasanın intikamı denebilir. Zira enerji fiyatlarına politikacılar değil, piyasalar karar verir ve buna uzun süre direnilemez." diyerek ısrarla durumu piyasaların kaçınılmaz bir gereği olarak dile getirmektedirler. Ancak bunu derken bile; "Elektrik ve doğalgaz, post-modern toplumlar için neredeyse zorunlu mallar olarak tanımlanmakta ve daha ileri yorumlara göre, ilgili mallara erişim, temel hak ve hürriyetler kapsamında değerlendirilmektedir. Buna ilave olarak ilgili piyasalardaki sermaye varlıklarına yapılacak olan yatırım, çok yüksek maliyetler gerektirmekte ve ülkenin ekonomik

büyüme ve kalkınması için önemli birer altyapı hizmeti olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla bugünün algısıyla elektrik ve doğalgaz, tüm insanların ihtiyaç duyduğu evrensel hizmetler kapsamında yer almaktadır" şeklindeki sözleriyle kerhen de olsa hak ve evrensel hizmet kavramlarını kullanmak zorunda kalmaktadırlar.

Enerji Yoksulluğu

21. yüzyıl 'uygar' dünyasında insanların gıda, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçları yaşamsaldır. Bu temel

ihtiyaçların karşılanamaması ya da son derece kısıtlı karşılanması sonucu insan yaşamı tehdit altına girer ve bu durumun yaratılması insan hakları ihlalidir. Bu ihtiyaçlar içinde enerji önemli bir yer teşkil etmektedir.

Enerji yoksulluğu, öncelikle modern enerji hizmetlerine erişim yoksunluğudur. Ancak, enerji hizmetlerine erişimle enerji yoksulluğu sona ermez. Enerjinin kaliteli olması, hane halkı gelirin yüzde 25'ini aşmayacak bir bedelle sunulması ve verimli kullanılması ile enerji yoksulluğu bir nebze giderilmiş olur. Burada enerji hizmetlerinden kasıt; ısınma ve pişirme için gerekli yakıt, kullanma ve içme suyu ile elektrik enerjisinin sunumudur. Başta su olmak üzere yakıt ve elektrik gibi enerji gereksinimlerine ulaşılması yaşam için olmazsa olmaz bir haktır. Ancak bütün bu gerçeklikler ortada iken halen dünyada 1.2 milyar insan temiz içme suyuna ulaşamamakta. Bu nedenle her yıl 1.8 milyon kişi (yüzde 90'ı beş yaş altı çocuk) ishalden ve yine 1.3 milyon kişi de sıtmadan ölmekte. 2.7 milyar insan modern pişirme olanaklarından yoksun olup odun, tezek vb yakıtlarla ihtiyaç giderebilmekte. Pek çoğu bu yakıtların temini için kilometrelerce yol yürüyüp, zamanlarının büyük bölümünü harcamakta. Isınma olanaklarından yoksun olup son derece kötü şartlarda yaşayanlar ise 1.4 milyarı bulmakta. Her yıl 3,5 milyon kişi, özellikle kadınlar ve çocuklar, odun ve biyokütlelerin kuzinelerde tüketilmesi sonucu kapalı ortamlarda oluşan hava kirliliğinden, solunum yolu hastalığı nedeniyle ölmektedir. Bu sayı, yıllık sıtma (1,2 milyon) ya da HIV / AIDS'e (1,5 milyon) atfedilen sayının iki katından daha fazladır. Ayrıca, dünya ölçeğinde 1.2 milyar insan ise elektrikten mahrumdur.

Kapitalizmin enerji yoksulluğu söylemine zemin oluşturan eşik değerleri de mevcut. Örneğin su yoksulluğu eşik değeri; aylık hane kullanılabilir gelirin yüzde 3'ünü aşmamalı. Elektrik için bu eşik değer yüzde 10 olarak kabul edilmekte. Toplam enerji

harcamaları (su, elektrik, ısınma vb) için bu değer yüzde 25 olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

Büyük çoğunluğu Sahra altı Afrika ve Hindistan başta olmak üzere Asya-Pasifik ülkelerinde yaşam mücadelesi veren halkların yakın gelecekte, bu eşik değerlere yaklaşmaları bile bir hayli zor görünmektedir, ki bu yer kürede yaşayan her beş kişiden biri demektir.

Görüldüğü üzere enerji yoksunluğu ve yoksulluğu dünya ölçeğinde artık hemen herkes tarafından bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Dünya Enerji Ajansı da gelecek 20 yıllık projeksiyonlarında bu gerçekliği kabullenmiş olup 2030'lu yıllarda üç büyük soruna dikkat çekmektedir: Enerji arz güvenliği, iklim değişikliği ve enerji yoksulluğu.

"Eğer bir ülkedeki iktisadi zenginlik, üretim gücü, o ülkedeki tüm nüfusu beslemeye, hayatta tutmaya yeterli değilse, nüfusun bir kısmının tasfiye edilmesi gerekir. Durum buysa, toplum avantajlılar ve dezavantajlılar olarak ikiye ayrılır. Avantajlılar ve dezavantajlılar şunlardır: Kadınlar karşısında erkekler, bedenengelli olanlar karşısında engelli olmayanlar, çocuklar karşısında yetişkin kadınlar ve erkekler, yaşlılar karşısında gençler. Bu durumda toplum dezavantajlı olanları bir şekilde tasfiye edecektir" benzeri düşüncelere sahip, dünyada olduğu gibi ülkemizde de ipin ucunu kaçırmış olan, Hitlervari AKP'li iktisatçılar bulunmaktadır. Bir de gerçekleri kabul eden ancak neoliberal gemiyi bir süre daha su üstünde tutma gayreti içinde olan masalcılar bulunmaktadır. Bu masalcılar bu günlerde aylık 75 TL seviyesine düşürülen ve gelecek yıl itibarıyla sınırlamanın tamamen kalkacağı ve herkesin serbest tüketici olabileceği bir piyasa yapısına dikkat çekmekte ve; "1 Ocak 2014'ten itibaren limit 75 TL'ye düşürülecek, 2015'te ise AB uyum yasaları çerçevesinde tamamen sıfırlanacak. Böylece herkes serbest tüketici hakkı kazanacak ve istediği şirketten elektrik alabilecek. Tedarikçisini seçme hakkı kazanan tüketiciler, daha kaliteli ve daha iyi hizmet almanın yanında indirimli elektrik de kullanma fırsatı yakalayacak. Tedarikçisini seçme hakkını kazanan müşterilere daha iyi, daha

kaliteli ve daha faydalı bir hizmetin, satış şirketi üzerinden verilebilecek" diyerek yeni pembe günler vaadinde bulunuyorlar.

Oysa iletişim ve haberleşme sektöründe bu tedarikçi seçme 'hakkı' kullananlar gerçeğin ne olduğunu artık çok iyi biliyorlar ve tedarikçi seçme gibi haklar değil enerjiye erişim ve kullanım hakkı istiyorlar. Hem de en temel bir insan hakkı olarak, satın alınabilir, kaliteli, ulaşılabilir bir biçimde...

En doğal insan hakkı olarak enerji, ulaşılması çok daha kolay bir hale getirilmelidir. Ancak bu eylem mevcut emperyalist-kapitalist sistem içerisinde, yapay sistem organları ile ve toplumsal sadaka kültürü üzerinden gerçekleşmesi olası değildir. Zira yeşil kart ve kömür dağıtımı, şartlı nakit transferi vb. örneklerde görülmektedir ki bu tip subvansiyonlar yoksul halkları mevcut iktidara bağımlı kılmaktadır. Örneğin Van'da yeşil kart sayısının oranı nüfusun yüzde 53'ü iken AKP'nin oy oranı yüzde 50,6, Siirt'te bu oran yüzde 43,7'ye yüzde 48'dir. Benzer bir durum kömür dağıtımında görülmektedir. Öte yandan enerji yoksulluğuna ilişkin Türkiye'de bugüne değin kapsamlı bir araştırma yapılmamış olup TÜİK verileri içinde bu kalem yer almamaktadır. Dolayısıyla ortada veri olmayınca sorun da olmadığı yanılması gerçeklerin halı altına süpürülmesine denk düşmektedir. Hanehalkı gelirinde bir kısım iyileştirmeler, yurttaşlık geliri oluşturulması vb. uygulamalar geçici olarak sorunu çözer gibi gözükse de; kapitalizmin mutlak tüketim olgusu içerisinde çözüm üretmeye çalışmak "geçici, palyatif" çabalardan öte gidemeyecektir. Zira sorunu yaratanların sorunu çözmesi hiç bir zaman olanaklı değildir.

Sermaye raporlarıyla yol gösterme çabasındakiler unutmamalı ki örgütsüz haliyle bile bu halklar bir Gezi direnişi yaratabilmiştir. Uykularınızın kaçtığı muhakkak ama inadım inat diyorsanız, siz birilerine yol gösterirken bıçağın kemiğe dayandığı yol kesenler kendi raporlarıyla su üstünde tutmaya çalıştığınız geminizi batırabilirler.

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakında...